

Helena Exnerová: „Charismatická autorita: metodologické přístupy ke studiu nových náboženských hnutí“

Oponentský posudek diplomové práce

Zuzana Kostičová

Práce Heleny Exnerové se zabývá v první řadě pojetím charismatu a charismatické autority jako takové. V tomto smyslu je těžištěm práce především její první část, která se zabývá vlastními problémy, omezeními, ale i výhodami různých metodologických přístupů k otázce charismatu. Právě zde autorka předvádí převážnou část své erudice a dosahuje zde nejzajímavějších výsledků. V této perspektivě pak druhá část práce, která aplikuje fenomén charismatu na nová náboženská hnutí, působí spíše již jen jako doplněk, který zasazuje první část plně do religionistického kontextu.

Hned na začátku je třeba konstatovat, že práce je po formální, stylistické i estetické stránce velmi zdařilá. Je smutnou povinností oponenta věnovat pozornost hnidám a i zde by se jistě některé našly, a to od překlepů až po gramatické problémy, které však zjevně vznikly přepisováním a přesouváním vět. Je tu i občasný chaos ve velkých písmenech, který nicméně svědčí o věci, jíž si lze okamžitě ověřit pohledem na použitou literaturu – autorka pracovala ve velké většině se zahraničními prameny v angličtině (v menší míře i němčině) a některé termíny jsou proto poznamenány svou cizojazyčnou podobou, což se snadno projeví právě na psaní velkých písmen. I přes tyto drobnosti se však práce vyznačuje perfektním poznámkovým aparátem, neobvykle rozsáhlou bibliografií, elegantním formátováním, velmi vyspělou stylistikou, výtečnou argumentační strukturou a dobrou přehledností.

Na vysoké úrovni je nejen forma práce, ale i její obsah. Je jasně patrné, že autorka s bibliografií, jíž cituje, skutečně pracovala, a nejen to, ale zdařilo se jí přetavit názory, hypotézy a teorie, které se v ní nacházejí, do organického a dosti myšlenkově zralého celku, který prozrazuje vysokou erudici a originalitu. I v tomto smyslu se práce vymyká obvyklé podobě kvalifikačních prací – je jasně znát, že cílem práce nebylo stvořit obvyklou studentskou kompilaci, ale překročit ji k nástinu vlastních názorů a představ o charismatu a charismatické autoritě. Je samozřejmé, že v tomto ohledu má text svá silnější i slabší místa. Prim zde opět hraje výtečná první část, ve druhé části se však nelze ubránit pocitu, že autorka brání názory, které již dnes takto výraznou obranu vlastně nepotřebují (tedy sociální a relační pojetí charismatu), a naopak s ohnivostí vyvrací ideje, které dnes již prakticky nikdo s plnou vážností nezastává (tedy psychologické či „esencialistické“ pojetí charismatu). Znovu však zdůrazňuji, že jisté slabiny druhé části více než dobře vyvažuje část první, která přináší mnohé zajímavé a originální postřehy a snaží se o specifickou, inovativní syntézu fenoménu charismatu.

S originalitou práce paradoxně souvisí asi jediná problematičtější věc, k níž je třeba nasměřovat autorčinu pozornost. Slibný mladý badatel, který se již v diplomové práci na šedesátistránkovém rozsahu pokusí o nové a více či méně průlomové koncepty, si přiděluje mnohé problémy, protože z povahy žánru kvalifikační práce musí velké množství věcí nechat nezodpovězené nebo implicitní. Ve zvýšené míře to platí pro pasáž „předpoklady“ v rámci subkapitoly „Definování charismatu“ – při jejím čtení se okamžitě vynořuje celá série otázek, jež by bylo vhodné autorce položit k zodpovězení. Především je sice patrné, že se maximálně snaží vyhybat pojmu „náboženství“, ale že celá pasáž ve skutečnosti stojí a padá na tomto nevyřčeném slově, jeho vztahu k pojmu „symbolického systému“ a rámci, v jakém jej autorka chápe. Analogicky totéž platí o „ztrátě smyslu“ v kolektivním (ale konečně i

individuálním) měřítku; obojí je extrémně patrné např. v tvrzení typu „život přestane odpovídat stávajícímu symbolickému výkladu“ nebo „v západní euroamerické společnosti nedává společenství ani jeho síť významů mnoha lidem odpověď na základní otázky po smyslu jejich života a po jejich poslání“. Samozřejmě že četnost odkazů zvláště na Clifforda Geertze jasně naznačuje, kudy asi povede autorčino chápání pojmu „náboženství“, nicméně namísto toho, aby je explicitně a jasně vyložila, obrátí se okamžitě k fenoménu charismatu, který definuje jako „smyslotvornou sílu“, jejímž přínosem je primárně inovace pocitu smysluplnosti ve společnosti (nebo v jejím specifickém úseku). Celek působí dojmem, že se autorka pojmu „náboženství“ záměrně vyhýbá, aby s ním pojem „charisma“ (zvláště v religionistickém kontextu) až příliš těsně nespojila a nedopustila se proto jeho redukce na (většinové společnosti podezřelé) koncepty marginálního a „stádního“ náboženského blouznění, které v přechodí části sama kritizuje. To je jistě pochopitelné, nicméně to, že si autorka v textu záměrně neklade nějaké otázky, neznámá, že je její práce akutně neprovokuje. Jak jsem však zdůraznila již na začátku odstavce, je to spíše problém kvalifikační práce jako žánru a jeho specifických limitů. Paradoxně lze tedy mou výtku formulovat tak, že práce je na studenta této pokročilosti možná až příliš ambiciózní, jelikož omezení daná rozsahem nedovolují autorce rozpracovat teoretický kontext v šíři, v jaké by si zasloužil. Lze proto doufat, že tak autorka učiní v budoucnosti, například v disertační práci nebo ve zvláštní monografii. Teze, s níž přišla, si to určitě zaslouží.

Drobnostem a žánrovým omezením navzdory: jedná se o velmi zdařilou a vyspělou diplomovou práci, a to jak po formální a stylistické, tak po obsahové stránce. Její pojetí prozrazuje schopnosti a talent autorky, nadšení pro věc i pečlivou práci, kterou věnovala jak zpracovávání pramenů, tak vlastnímu psaní. Summa summarum, navrhuji hodnocení **v ý b o r n ě**.

Zuzana M. Kostíková, Ph.D.

29.5.2016